

В. О. Допілка, аспірант

Одеська національна юридична академія,
кафедра кримінального права,
Піонерська, 2, Одеса, 65009, Україна

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА КОНТРАБАНДИ

Соціально-правовий зміст контрабанди визначається перш за все об'єктом посягання. У статті визначається значення об'єкта контрабанди та дається це поняття.

Ключові слова: контрабанда, об'єкт злочину, предмет, суб'єкти, зміст правовідносин.

Контрабанда визнається одним з найнебезпечніших економічних злочинів, вона спричиняє серйозну шкоду економіці держави, вітчизняним товаровиробникам, є однією з різновидів “тіньової економіки”. Тому питання боротьби з контрабандою мають загальнодержавні виміри [1].

Об'єкт злочину — це такий суспільний інтерес, проти якого злочин спрямований та котрий бере під захист кримінальне право [2, 4].

Об'єкт контрабанди обумовлює суспільну небезпеку, місце у системі Особливої частини Кримінального кодексу, кваліфікацію злочину, відмежування від інших злочинів.

Об'єкт має суттєве значення для визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак контрабанди.

Правильне встановлення об'єкта злочину є найважливішою теоретичною та практичною проблемою. Серед вчених-юристів сучасності питання про об'єкт досліджується як в загальному плані, так стосовно окремих видів злочинів: М. Й. Коржанський [3], В. Я. Тацій [4], Г. П. Новосолов [5], Є. Л. Стрельцов [6], О. Омельчук [7] та ін.

У теорії кримінального права укорінилася позиція визнання об'єктом злочину суспільних відносин, які охороняються кримінально-правовими нормами. Самі суспільні відносини, які виступають як об'єкт злочину, мають об'єктивний характер, існують зовні та незалежно від свідомості, вони первісні щодо кримінального закону. Первісні суспільні відносини й до злочину. Злочин посягає на об'єктивно існуючі суспільні відносини. Кримінальний закон бере під захист найбільш значущі для інтересів суспільства соціальні відносини.

Суспільні відносини складаються з:

1. учасників — суб'єктів відносин,
2. предмета, з приводу якого виникають ці відносини. Зміст цих відносин — соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність).

Суб'єктами суспільних відносин при контрабанді виступають з, одного боку, представники держави в особі службовців митної служби, а з іншого боку — фізичні особи, які можуть виражати власні інтереси або представляти різноманітні об'єднання, юридичних осіб.

Предметом суспільних відносин називають те, з приводу чого виникають самі відносини.

Предмет правовідносин може мати матеріальний характер й нематеріальний.

При контрабанді кримінальний закон називає вичерпний перелік предметів злочину (ст. ст. 201, 305 КК України) [8].

До них відносяться: товари у великих розмірах, історичні та культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, вибухові речовини, зброя, бойові припаси (крім гладкоствольної мисливської рушниці та бойових припасів до неї), стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких встановлені відповідні правила вивозу за межі України, а також наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори.

Слід відзначити, що предмет злочину та предмет правовідносин — не є тотожними поняттями.

Предмет правовідносин є його структурним елементом та відноситься до об'єкта злочину. Злочинне посягання характеризується спричиненням шкод щодо блага, на яке вчиняється посягання [9, 75].

Погоджуючись з цією позицією, С. Ляхов відмітив, що концепція об'єкта злочину як суспільних відносин не відповідає сучасній оцінці соціальних цінностей [10, 21].

В обґрунтування того, що об'єктом злочину є правоохоронюване благо, автори цієї позиції посилаються на Конституцію України, яка визначає “найвищою соціальною цінністю людину” [11, 62].

На наш погляд об'єкт контрабанди — не ізольована соціальна цінність, — встановлений порядок переміщення через митний кордон, а сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Соціальна цінність не може бути без соціальних зв'язків між суб'єктами відносин. Тому це й соціальна цінність, що так вона оцінюється людьми та пов'язана з їх взаємовідносинами.

Контрабанда порушує визначений порядок переміщення через митний кордон товарів та інших предметів. Під порядком переміщення розуміються встановлені правила; такий порядок пов'язаний з певними відносинами між службовими особами митних органів та особами, відносно яких здійснюється митний догляд.

Слід погодитись з позицією, що “об'єкт злочину — це охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми, які виникають у суспільстві з приводу матеріальних та нематеріальних предметів” [12, 102].

Визначаючи сутність об'єкта контрабанди як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, що складає загальний об'єкт злочину, необхідно визначити й інші його види.

Кримінальний закон визначає контрабанду у ст. 201 КК України, відмежовуючи відповідальність за спеціальний вид злочину у ст. 305 КК України — контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Предметом аналізу статті є дослідження контрабанди як господарського злочину. Ст. 201 передбачається розділом VII Особливої частини КК України — “Злочини у сфері господарської діяльності” [13].

Реалізуючи конституційні гарантії на законну господарську діяльність, кримінальний закон встановлює відповідальність за найбільш небезпечні посягання у цій сфері, а також за правопорушення, які вчинюються суб'єктами такої діяльності [14, 47].

Становлення кримінально-правових норм, які визначають контрабанду, місце цих положень закону пов'язано з визначенням об'єкта цього злочину. У кримінальному законодавстві України радянського періоду об'єктом контрабанди визнавалась монополія зовнішньої торгівлі.

Ст. 70 КК — контрабанда та ст. 70¹ КК — контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів знаходились у Кримінальному кодексі 1960 р. у главі I “Злочини проти держави”, розділ II “Інші злочини проти держави” [15].

Таке визначення об'єкта було підставою віднесення контрабанди до державних злочинів, які посягають на монополію зовнішньої торгівлі. Ця позиція пов'язана з соціалістичною формацією зовнішньоекономічних відносин. Держава контролювала зовнішньоекономічну діяльність, забезпечуючи її монопольну належність.

Перехід до нових соціально-економічних умов життя в Україні зумовив зміну у зовнішньоекономічній діяльності. Розвиток нових форм господарювання, широке впровадження підприємницької діяльності й, у тому числі, у зовнішньоекономічних відносинах, привели до відмови від монополії держави на зовнішню торгівлю. Тому діюче законодавство відносить контрабанду до числа господарських злочинів, посягаючих на суспільні відносини, які створюються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт, послуг.

Родовим об'єктом є суспільні відносини, які охороняються нормами кримінального права та забезпечують нормальну діяльність економічної сфери держави.

Господарська діяльність — це одна з найважливіших сфер економічного життя. Між окремими ланками та галузями господарської діяльності існує тісний органічний зв'язок.

На основі господарської діяльності, шляхом створення нових форм та методів господарювання складається сукупність економічних законів.

Усі ланки господарської діяльності націлені на підвищення ефективності виробництва, життєвого рівня людей та ін. [16, 152].

Господарські злочини можуть спричинювати шкоду економіці України в цілому, різним сферам економіки, підприємствам державної, муніципальної, приватної, акціонерної власності.

Злочини, які посягають на економіку, суттєвим чином спричиняють шкоду матеріальним інтересам громадян та інтересам економічної безпеки держави.

У зв'язку з цим протидія злочинам у сфері економіки є важливим засобом забезпечення економічного правопорядку в країні.

Визначаючи відповідальність за економічні злочини, закон захищає закону підприємницьку діяльність, забезпечує охорону державної монополії на деякі товари, охороняє грошову систему, права споживачів, податкові, митні відносини в Україні.

Господарський злочин — це діяння (дія, або бездіяння) у сфері господарської діяльності, яке спричинює шкоду суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, та які створюються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг. Враховуючи суспільну небезпеку, кримінальну протиправність, винність осіб, які вчинили господарський злочин, він може бути визначений як суспільно небезпечне діяння, яке спричинює або створює небезпеку спричинення шкоди встановленим охоронюваним державою суспільним відносинам у сфері економіки [17, 16].

Проблема визначення безпосереднього об'єкта контрабанди у теорії кримінального права не отримала однакового рішення.

Безпосереднім об'єктом цього злочину Є. Л. Стрельцов визнає нормальний товарообіг через митний кордон [18, 373]. Іншу позицію про об'єкт контрабанди висловлює М. Г. Іванов, визнаючи об'єктом контрабанди відносини з приводу кредитно-грошової системи держави. Ідентичну думку висловлює В. Я. Тацій, визнаючи, що з урахуванням безпосереднього об'єкта контрабанди цей злочин вчинюється у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної систем України [19, 192].

Розкриваючи це положення, В. Я. Тацій вказує, що об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон та внесення до бюджету мита і зборів [20, 197].

Ідентичну думку висловлює багато авторів. Наприклад, В. П. Ревін, уточнюючи поняття товарообігу, визначає безпосередній об'єкт контрабанди як суспільні від-

носини, які регулюють товарообіг (переміщення) через митний кордон товарів та забезпечуючи надходження до бюджету митних платежів [21, 419].

Конкретизуючи це поняття, С. В. Трофимов вказує, що об'єктом контрабанди слід визнати економічні відносини, засновані на рівних формах власності, що забезпечують фінансові інтереси держави [22, 84].

Різноманітні визначення безпосереднього об'єкту контрабанди, які мають місце у спеціальній літературі, характеризуються й неприпустимим злиттям поняття об'єкта та предмета злочину. Так, Т. Ю. Погасян пише: “безпосереднім об'єктом є будь-які товари та предмети” [23, 314], тобто має місце ототожнення різних понять: об'єкта та предмета злочину.

Більш правильну позицію відносно співвідношення об'єкта та предмета посягання займають автори науково-практичного коментаря Кримінального кодексу України М. О. Потєбенько та В. Г. Гончаренко: “Об'єктом контрабанди визнаються суспільні відносини у сфері встановленого державного порядку переміщення матеріальних цінностей, а також інших предметів та речей, які виключені з вільного обігу, через митний кордон з метою захисту економіки, культури, національної безпеки” [24, 261].

Додатковим об'єктом контрабанди можуть бути громадська безпека та здоров'я населення, наприклад, при контрабанді зброї, бойових припасів, вибухових речовин, наркотичних, отруйних, радіоактивних та інших небезпечних для здоров'я людини речовин та предметів.

Достатньо повно коментують закон стосовно безпосереднього об'єкта контрабанди автори науково-практичного коментаря Кримінального кодексу України В. В. Сташис та В. Я. Тацій: безпосередній об'єкт контрабанди — суспільні відносини, які забезпечують нормальний товарообіг через митний кордон та внесення до бюджету мита та зборів [25, 192].

Додатковим безпосереднім об'єктом є громадська безпека при контрабанді зброї, а також здоров'я населення — при контрабанді сильнодіючих та радіоактивних речовин [26, 27]. Автори коментаря виходили з посилання, що відповідні суспільні відносини охороняються кримінальним законом.

Дослідження проблеми об'єкта контрабанди дозволяє обґрунтувати місце цього злочину у структурі кримінального законодавства, визначити його суспільну небезпеку та кваліфікувати злочин.

Література

1. Про Програму боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на 2008–2009 рр., Указ Президента України від 4 березня 2008 р. № 195/2008. www.rada.gov.ua
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина // Під ред. Потєбенька М. О., Гончаренка В. Г.: К., “Форум”. — 2001, 940 с.
3. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. М.: Академия МВД СССР, 1980. — 246 с.
4. Тацій В. Я. Об'єкт та предмет злочину в кримінальному праві України. Навч. посібник. — Харків: Вища школа. — 1994. — 75 с.
5. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. — М. — 2001.
6. Стрельцов Е. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. Навч. посібник. — Одеса: Астропринт, 2000. — 473 с.
7. Омельчук О. Загальна характеристика об'єкта // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — Вип. 35. — Львів. — 2000. — С. 435–438.
8. Кримінальний кодекс України. www.rada.gov.ua
9. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину // Право України. — 1999. — № 6. — С. 75.
10. Ляхов С. Конституційно-правовий інститут основних прав і свобод людини як об'єкт кримінально-правової охорони // Юридичний вісник України. — 2000. — № 25. — С. 21.

11. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 року, із змінами і доп. від 08 грудня 2004 № 2222-IV // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
12. Костенко О., Ландіна-Виговська. Поняття об'єкта злочину: дискусію варто продовжити // Право України, № 4. — 2008 р, с. 101–105.
13. Кримінальний кодекс України. Х., ООО “Одісей”. — 2008. — 312 с.
14. Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Х., 1999. — 207 с.
15. Кримінальний кодекс України 1960 р. Х., ООО “Одісей”, 1998. — 448 с.
16. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрішньодержавні та міжнародні аспекти. Одеса, “Астропринт”. — 2000, 476 с.
17. Боротьба з господарськими злочинами // Під ред. Ф. А. Лапушанського, Ю. Л. Титаренко. Донецьк. — 1997. — 159 с.
18. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части // Под ред. Е. Л. Стрельцова. Х.: “Одиссей”. — 2002, 672 с.
19. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар // Під заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Видавничий дім “Ін Юре”. — 2003. — 1196 с.
20. Уголовное право. Часть Общая, часть Особенная // Под ред. Н. И. Ветрова, Ю. И. Ляпунова: М., “Юриспруденция”. — 2001, 640 с.
21. Трофимов С. В. Проблемы борьбы зі злочинністю в Україні. К., 1992. — 84 с.
22. Уголовное право. Особенная часть // Под ред. Н. Я. Козаченко. М.: “Норма инфор”, 1998. — 755 с.
23. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина // Під ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г.: К., “Форум”. — 2001, 940 с.
24. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар // Під заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Видавничий дім “Ін Юре”. — 2003. — 1196 с.
25. Гаверик С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування та розвитку кримінального законодавства. К., 2000. — 62 с.

В. А. Допилка

Одесская национальная юридическая академия,
кафедра уголовного права,
ул. Пионерская, 2, Одесса, 65009, Украина

ПОНЯТИЕ И ЗНАЧЕНИЕ ОБЪЕКТА КОНТРАБАНДЫ

РЕЗЮМЕ

В статье обосновывается вывод, что объектом контрабанды следует признать не изолированно социальную ценность — установленный порядок перемещения предметов через таможенную границу, а совокупность охраняемых законом общественных отношений между должностными лицами таможенных органов и лицами, в отношении которых осуществляется таможенный контроль.

Ключевые слова: контрабанда, объект преступления, предмет, субъекты, содержание правоотношения.